

FÓRUM K EPISTEMOLOGII SPOLEČENSKÝCH VĚD

„Večírek, na němž jsou všichni zajedno, je ztracený večer.“
Albert Einstein

Poprvé v historii *Mezinárodních vztahů* se vám dostává do rukou speciální číslo, věnované povaze poznání a věděni. Společenské vědy, k nimž studium mezinárodních vztahů patří, jsou systematickým studiem lidského chování a společnosti jako takové. Jejich definic je nespočetně a knih o filozofii společenských věd bylo napsáno rovněž nepřeberné množství (za všechny například Hay, 2002; Hollis, 1994; Chalmers, 1982; Marsh – Stoker /eds./, 2002; Winch, 1958). Povahou lidského poznání, ať už společenskovědního nebo přírodovědního, se v dávné i nedávné minulosti zabíralo mnoho filozofů, vědců a učenců obecně.

V disciplíně mezinárodních vztahů jsou metateoretické otázky stejně důležité jako v jakékoli jiné ze společenských věd. Každá odborná vědecká práce z oboru mezinárodní vztahy se pohybuje v průsečíku tří dimenzí: ontologie (studia bytí, respektive toho, jaké typy entit existují), epistemologie (studia toho, co je vlastně vědění a jak je možné, že něco víme) a metodologie (jakým způsobem studujeme jednotlivé kategorie bytí). Tyto tři dimenze se prolínají a nedají se popsat jako ohraničené roviny či plochy. Jestliže ontologická pozice vědkyně či výzkumnice odráží její pohled na povahu světa, její epistemologická pozice je odrazem toho, co o tomto světě můžeme vědět a jak se tohoto poznání dobíráme (Marsh – Furlong, 2002, s. 18). Epistemologie společenských věd se v zásadě zabývá dvěma základními otázkami: Může zkoumající či pozorovatel identifikovat „skutečné“, respektive „objektivní“ vztahy mezi sociálními fenomény, a pokud ano, jak? Epistemologii lze tedy označit za teorii vědění.

Epistemologická východiska se v podobě normativních a ideologických předpokladů promítají do veškeré vědecké práce, tedy i do každého publikačního výstupu, včetně všech textů, uveřejňovaných v našem časopise. Ve druhém čísle loňského ročníku jsme otiskli článek Marka Loužka *Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie?*“ (Loužek, 2005 a nebo s. 83–101 tohoto čísla časopisu). Autor se v tomto článku zabývá mimo jiné filozofií vědy a staví se za objektivitu sociálněvědního poznání, respektive pozitivistické pojetí myšlenky hodnotové neutrality. Tento text vyvolal mezi čtenáři a českými badateli v oboru mezinárodní vztahy živou polemiku, v níž ostatně redakce při rozhodování o otištění tohoto textu doufala. Odrazem této polemiky byl článek Petra Druláka (Drulák, 2005 nebo s. 102–108 tohoto čísla časopisu) v následujícím čísle *Mezinárodních vztahů*, který autorova východiska kritizoval a Loužkův předpoklad hodnotové neutrality označil za vyvrácený „pozitivistický mýtus“ (Drulák, 2005, s. 113 nebo s. 103 tohoto čísla časopisu). Společně s polemikou od Petra Druláka jsme otiskli i reakci autora, Marka Loužka (Loužek, 2005 b nebo s. 109–115 tohoto čísla časopisu), jenž v ní rozvedl svou metodologickou obhajobu hodnotově neutrální vědy a na základě krátké analýzy „tradičních“ i „moderních“ teorií mezinárodních vztahů zdůraznil svou obhajobu obecně pozitivistických přístupů.

Na základě této výměny názorů na metateoretické zakotvení výzkumu mezinárodních vztahů, kterou uvádíme v příloze tohoto speciálního čísla (viz s. 81–115), se redakci ozvalo několik autorů, kteří měli zájem o účast na této polemice a nabídli redakční radě své re-

akce na výše uvedené články Marka Loužka a Petra Druláka. Redakce se na základě toho rozhodla věnovat speciální číslo časopisu *Mezinárodní vztahy* diskuzi o epistemologii společenských věd obecně a mezinárodních vztahů zvláště. V úsilí o vyváženost názorů a hledisek oslovila řadu autorů, kteří se touto problematikou zabývají, a snažila se získat příspěvky proponentů i odpůrců pozitivistické hodnotové neutrality. Bohužel se ovšem i přes toto úsilí nepodařilo tuto vyváženost zajistit, protože nikdo z oslovených zastánců pozitivistických východisek do tohoto speciálního čísla nepříspěl.

Přesto se autoři textů, otiskovaných na následujících stranách, snažili při kritice Loužkových i Drulákových tvrzení o maximální poctivost, jak ji požadoval téměř všemi autory citovaný Max Weber (*Weber, 1998 a; Weber, 1998 b*), jakkoli se jejich postoje více či méně přiklánějí k jednomu metateoretickému východisku.

Celé číslo otevírá historizující a do značné míry i sociologizující stať Michala Kořana (*Kořan, 2006, s. 7–31*), jenž poukazuje na rozpor mezi pozitivistickou filozofií 19. století a klasickým realismem, který byl a do velké míry stále je pro etablování mezinárodních vztahů jako samostatné disciplíny určující. Na řadu tvrzení, která Kořan ve svém textu uvádí, následně navazují ostatní autoři tohoto čísla. Ondřej Císař (*Císař, 2006, s. 32–37*) se tak věnuje diskuzi mezi pozitivismem a normativismem a poukazuje na nutnost diskuze různých teoretických pozic mezi sebou. Problematice pozitivismu a normativismu se věnuje i Petr Kratochvíl (*Kratochvíl, 2006, s. 38–46*), jenž se blíže zaobírá povahou diskuze mezi pozitivisty a postpozitivisty a používáním konceptu modernity a pokroku. Kratochvílův text vhodně doplňuje příspěvek Jana Růžičky (*Růžička, 2006, s. 47–53*), který poukazuje na inherentní a v zásadě nezbytnou normativnost a hodnotové založení společenských věd obecně a mezinárodních vztahů zvláště. Stať Tomáše Blažka (*Blažek, 2006, s. 54–61*) na Růžičkův článek navazuje polemikou se zkrácenou prezentací klasického realismu jako inherentně pozitivistické teorie a zpochybňuje Loužkovu dichotomii teorií mezinárodních vztahů, reprezentovanou normativistickým idealismem a pozitivistickým realismem. Jan Karlas (*Karlas, 2006, s. 62–71*) pak ve svém textu připomíná, že ve výčtu teorií mezinárodních vztahů nelze zapomínat na liberalismus, a polemizuje se způsobem aplikace teorie veřejné volby na mezinárodní vztahy a na evropskou integraci. Sérii polemických příspěvků uzavírá text Jiřího Schneidera (*Schneider, 2006, s. 72–79*) o nutnosti skutečné interdisciplinarity v oboru společenských věd.

Hlavním účelem tohoto speciálního čísla je otevřít diskuzi na výše uvedená témata a především umožnit studentům mezinárodních vztahů, politologie a dalších specializací zorientovat se v různých přístupech k povaze bádání a k teorii vědění jako takové. Bude proto vítat další příspěvky do této diskuze, a to nejen od odborníků na mezinárodní vztahy, neboť naším zájmem je, aby teoretický i empirický výzkum tak různorodého pole byl skutečně interdisciplinární a maximálně informovaný.

Lucie Königová

Literatura

- Blažek, Tomáš (2006): E. H. Carr a Hans Morgenthau: „hereze“ v pozitivistickém táboře. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 54–61.
- Císař, Ondřej (2006): Epistemologie a „objektivita“ sociálněvědního poznání. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 32–37.
- Drulák, Petr (2005): Úskalí veřejné volby. Polemika ke stati Marka Loužka: Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 3, s. 112–118. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 102–108.
- Grix, Jonathan (2002): Introducing Students to the Generic Terminology of Social Research. *Politics*, Vol. 22 (2002), No. 3, s. 175–186.
- Hay, Colin (2002): *Political Analysis. A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave, 2002.
- Hollis, Martin (1994): *The Philosophy of Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Chalmers, Alan F. (1982): *What is This Thing Called Science?* 2nd ed. Buckingham: Open University Press – Milton Keynes, 1982.
- Karlas, Jan (2006): Úloha teorie veřejné volby v mezinárodních vztazích a v evropských studiích. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 62–71.

ÚVOD

- Kořan, Michal (2006): Bezvará věda, pozitivismus a realismus v mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 7–31.
- Kratochvíl, Petr (2006): Pozitivismus a normativismus v teorii mezinárodních vztahů. O střetu zastaralého a fiktivního. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 38–46.
- Loužek, Marek (2005 a): Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 2, s. 5–23. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 83–101.
- Loužek, Marek (2005 b): Obhajoba pozitivistického přístupu – odpověď na polemiku. *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 3, s. 119–125. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 109–115.
- Marsh, David – Furlong, Peter (2002): *A Skin not a Jacket: Ontology and Epistemology in Political Science*. In: Marsh, David – Stoker, Gerry (eds.): *Theory and Methods in Political Science*. Basingstoke: Macmillan, 2002.
- Růžička, Jan (2006): Na cestě k bezvýznamnosti. Studium mezinárodních vztahů bez normativnosti. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 47–53.
- Schneider, Jiří (2006): Je možná interdisciplinarita v oblasti společenských věd? *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 72–79.
- Weber, Max (1998 a): „Objektivita“ sociálněvědního a sociálněpolitického poznání. In: Weber, Max: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 7–63.
- Weber, Max (1998 b): Smysl „hodnotové neutrality“ v sociologických a ekonomických vědách. In: Weber, Max: *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 64–108.
- Winch, Peter (1958): *The Idea of Social Science and Its Relation to Philosophy*. London: Routledge – Kegan Paul, 1958.